

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

October I.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: A muzeumban létesítendő műtani anyaggyűjtemény érdekében felhívás. — Vizsgálatok a kolozsvári m. k. egyetem vegytani intézetéből. VII—IX, közli dr. Fleischer Antal. — Adalékok Erdély geológiájához, XII. Dr. Koch Antal. — Több állatosztály vándorlási vonalairól stb. Dr. Dezső Béla (folyt.) — Könyvjelentés.

A mikor egyesületünk folyó évi közgyűlésén az egyes gyűjtemények őrei és a gyűjtemények állapota megvizsgálására kiküldött bizottságok előterjesztették a magok jelentéseit, az egy könyvtár kivételével valamenynyi hely szűkéről, vagy, helyesebben mondva, a rendelkezésre álló helyiségek elégtelen voltáról panaszkodott. Igaza is volt mindeniknek. Még azok a gyűjtemények is, a melyeknek a helyiségek kiosztásakor legtágasabbra mérték a szállást, kinőttek belőle, hála országrészünk gazdagságának és tisztjeink szorgalmának!

Már most mi a teendő? Ha a gyermek kinőtt a rá szabott ruhából, vagy ki kell toldani a ruhát, vagy ha nincs miből, új, hosszabb és bővebb ruhát kell neki szerezni. Ez ép oly egyszerű mint helyes megoldása a feladatnak. De valamint a leggyenesebb út elméletileg legrövidebb ugyan mindig, de nem vezet mindig leggyorsabban és legbiztosabban célhoz; éppen úgy megesik, hogy egy-egy feladat legegyszerűbb és leghelyesebb megoldása egyszersmind a legkivihetlenebb is. Körülbelül úgy vagyunk a fennebbi megoldással is.

Tehát se arra nincs módunk, hogy a régi ruhát kitoldjuk, sem arra, hogy újat szabassunk! Mit tegyünk hát?

A helyett, hogy sokáig találgatnók, mi módon lehetne ideiglenesen segíteni, a míg majd találunk módot a gyökeres segítségre; lássuk ellenkezőleg azt, hogy ily körülmények közt mit nem szabad és mit nem lehet tenni?

A hol hasznos és üdvös teendőkről van szó, nézetünk szerint csak azt nem szabad tenni, a mit nem lehet.

A fenn például felvett gyermeknél pedig főleg nem lehet megakadályoztatni, hogy a gyermek ne nőjön tovább, ha szűkül is a köntöse.

És minthogy az egészséges, életre való gyermek természeténél fogva folytonosan nő, feladatunkká lesz egyfelől e növést nem csak gátolni nem akarni, hanem ellenkezőleg, a menynyire lehet, kellő táplálék nyújtásával előmozdítani, másfelől arra ügyelni, hogy a növés megtartván kellő arányait és irányait kinövésé ne fadjuljon.

E kis példálódzással kívántuk olvasóink előtt igazolni az igazgató válaszmány abbeli határozatát, hogy noha főleg az ásvány- és földtani gyűjtemény az, a mely már alig fér el a neki jutott helyiségben, éppen ezt a gyűjteményt kívánja egy eddig nem eléggé méltatott új irányban tágítani és nagyobbítani.

Egy kitűnő ügybarát indítványára elhatározta ugyanis az igazgató válaszmány, hogy a muzeum ásvány- és földtani gyűjteményében mint külön önálló osztályt kezdi bérendezni az erdélyi részekben előforduló mind azoknak az ásványoknak rendszeres gyűjteményét, a melyek műtanilag az ipar terén hasznosíthatók.

E határozat kivitele érdekében pedig egy felhívást bocsát ki az erdélyrészi föld- és bányabirtokosokhoz, hogy a magok érdekében sziveskedjenek e külön gyűjtemény létesítéséhez hozzá járulni. E felhívást közöljük itt, kérvén az erdélyrészi lapok t. cz. szerkesztősegeit, hogy azt saját becses lapjaikba felvévén terjedését a közönség közt előmozdítani sziveskedjenek.

F e l h í v á s

az erdélyi részek t. cz. föld- és bányabirtokosaihoz.

Tapasztalati tény, hogy az országok és országrészek anyagi gyarapodásának és fejlődésének tényezői közt legelső helyen áll a productív munka.

De minthogy emberi munka anyagot teremteni nem bír, termékeny volta csak abban állhat, hogy a természet nyújtotta anyagnak feldolgozás útján értéket ad, vagy már meglevő értéket növeli.

Ezt az értéket teremtő munkát iparnak szoktuk nevezni.

Virágzó ipar teszi gazdagokká az országokat és a nemzeteket, a gazdagság által aztán miveltekké és szabadokká.

De minthogy az ipar csak meglevő anyagokon gyakorolhatja értéktermő munkáját, létesülésének és felvirágzásának első alapfeltétele e meglevő és rendelkezésére álló anyagok ismerete.

Az erdélyi muzeum-egylet éppen szabályszerű és tüzetes teendői körébe vágó kötelességet vél teljesíteni, ha éppen az ipar számára műtanilag használható anyagok ismertetése céljá-

ből, a legfontosabb, t. i. az ásatag anyagok oly gyűjteményét állítja össze, a melyben minden érdeklődő megláthatja, hogy az erdélyi részekben minő ásványok kínálkoznak az iparosnak az ő különböző céljaira, hogy ez ásványok hol és mekkora mennyiségben találhatók, és micsoda feltételek mellett szerezhetők meg; minők az illető vidék viszonyai közlekedési eszközei tekintetében egyfelől, és másfelől olcsó és elegendő munkaerő szerezhetése szempontjából.

Hogy e gyűjtemény mentől hamarább létre jöhessen a muzeum-egylet hazafi bizalommal felhívja mind azokat a föld- és bányabirtokos Urakat, a kiknek birtokán vagy bányáiban ily anyagok találhatók, hogy ez anyagokból mintákat és mutatványdarabokat a muzeumhoz béküldeni sziveskedjenek.

Hogy pedig a küldemények a célnak megfeleljenek, a következő pontokra kérünk figyelmet fordítani:

a) Minden anyagból legalább akkora mennyiséget kérünk, a mekkorából a netalán minősége kipuhatolására szükséges kísérletekre felhasználható részek elvétele után, még elegendő maradjon a gyűjteményben való kiállításra; tehát földekből legalább négy köbdéciméternyit, kőzetekből a műtani felhasználóságának kitüntetésére megkívántató nagyságu darabokat, eshetőleg ugyanabból a fajból több mutatványt csiszolatok készíthetése. különböző színezetek bémutatása céljára

b) Ha az illető anyaggal már történt valami kísérlet, sziveskedjenek ennek lefolyásáról és eredményéről a lehető legkimerítőbb leírást közölni; eshetőleg, ha lehetséges, a készítmény vagy gyártmány mutatványait mellékelni.

c) Minden esetben pontosan megjelölni az illető anyag lehelvét, és a mennyiben ki van kutatva, adatokat közölni a telep gazdagságáról, kiterjedéséről; a kizsákmányolásnak és értékesítésnek kedvező vagy azokat akadályozó körülményekről, tekintettel főleg arra, hogy alkalmas-e a hely ott helyt gyár állítására és van-e mód a gyártmány vagy az anyag könnyű és olcsó tovaszállítására.

d) Esetleg azt is, hogy a tulajdonos maga akar-e vállalkozni a kizsákmányolásra, vagy hajlandó a telepet egészben vagy részben más vállalkozónak átengedni, és minő feltételek mellett.

e) A mennyiben a béküldendő mutatványok szállítása tetemes költségbe kerülhetne, a muzeum-egylet mindig kész lesz a küldemény előleges bejelentése után intézkedni, hogy vagy a szállítás ingyen történjék, vagy a muzeum-egylet hordozza a költséget.

A béküldésből semmiféle haszonvehető anyag sincs kizárva. A muzeum minden küldeményt szivesen és köszönettel fog

fogadni. Irányadóul mégis jónak látja alább egy jegyzékét közölni azoknak az anyagoknak, a melyek előfordulásáról az erdélyi részekben vagy már van biztos tudomás, vagy legalább alapos sejtélem.

Kérjük a t. cz. föld- és bányabirtokos Urakat, hogy e felhívást figyelmükre méltatni, és a muzeumot mielőbb becses küldeményeikkel megörvendeztetni sziveskedjenek.

Kolozsvárt Septemberben 1877.

Az igazgató választmány.

Jegyzéke azoknak az anyagoknak, a melyekre a beküldésnél különös figyelem fordítandó.

Quarcz, *Quarczsziklák*, *Qu. homok-tiszták*, üvegyártáshoz és porcellánkészítéshez. — *Chalcedon* apróbb dísztárgyak csiszolásához. — *Jaspis* és *Achat* — mindenféle színűek — peccsét, olcsóbb dísztárgyak és agátműzsarak csiszolására. — *Gypsz* — átlátszó táblás v. rostos — atlaszgyöngy készítéshez. — *Gypsz*, szemcsés (Alabastrom) szobrászati czélokra. — *Gypsz*, tömör, tarka, faragványokra (Zsobók, Sibó). — *Gypsz* tömör, égetéshez. Építési, mintázati és ásvány trágyázási czélokra. — *Glaukonit* (zöldföld) ásványi trágyának. — *Phosphorit*, ásványi trágyának. — *Porcellánföld*, tiszta, fehér. — *Agyagok*, tűzálló és kevésbé tűzálló is, ha kövedényekhez, cserépedényekhez, pipákhoz igen czélszerű. — *Kallóföld*; . . . a posztógyártásnál szükséges. — *Zöldföld*, *sárgaföld* (Ocker), *veres föld* — szobafestékekül. — *Kövelő* és *Agalmatolith* tűzálló téglák és edények készítéséhez. — *Földpát* porcellán és email készítéshez. — *Csillám* email készítéshez és csillogó tárgyak (játékok) készítéséhez, nagyobb lemezek göröcsövi praeparatumok befedéséhez is és optikai czélokra. — *Poralaku vörös vasércz* (colcothar) festékek és csiszoló pornak. — *Kovaföld* vagy *csiszolópala* aczélsimitásra és köszörülésre. — *Barnakő* a porcellán- és üvegyártáshoz. — *Dolomit* és *Magnesit* szódavíz készítéshez. — *Chrómvasércz* festék-készítéshez, porcellán- és üvegyártáshoz. — *Bitumendus palák* — kőolaj destillatio végett. — *Talk* vagyis *faggyúkő* — federweiss készítéséhez és gépek farészzeinek kenésére. — *Magnetit*- és *Amphibol*-, *Augit*-dús fekete homok porzónak (Hargita). — *Timsós föld* timsófőzésre. — *Termés kén*, hol nagyobb mennyiségben jó elő. — *Kovamangan aranyerekkel* ékszerköveknek. — Fehér *szobormárványok*. — Színes és tarka *márványok* műfaragványokra díszépítésekhez. — *Közönséges márványok* építőkönek. — *Tömött mészkövek* — mészégetésre, útkavicsozásra és építőkönek. — *Cementnárga* és *márgák* ásványi trágyának. — *Mész-tufa* építőkönek. — *Serpentin* díszfaragványokra. — *Homokkő*, finom, egyenletes szeműek fena- és köszörűköveknek, építő- és járdaköveknek, kohók kifalazására (Gestellstein). — *Granit*, *Syenit*, *Ditroit*, *Miascit*, *Porphyrok*, *Gabbro* — emlékköveknek és díszépítményekhez, műfaragványokhoz, kövezetkövekhez. — *Nagyszemcsés Dacit* hasonló

czélokra. — *Fedőpalák. irópalák.* — *Trachytok* épületkövek, kövezet- és útkaviccsolás-kőnek, — kemények, likacsosok malomkőnek — (Csicsó hegy) — *Conglomeratok* — malomkőnek, — *Basaltsalak* — malomkőnek. — Egyáltalában *minden kőzet*, melyet bárhol kőbányákban fejtenek és valami célra alkalmaznak.

Vizsgálatok a kolozsvári m. k. egyetem vegytani intézetéből.

Közli DR. FLEISCHER ANTAL egyet. tanár.

VII. A dihydroethyl szénsav (Xanthogensav) sók száraz lepárlási terményeiről.

Fleischer Antal és Hankó Vilmostól.

Zeise 1822-ben a xanthogensavat felfedezvén, sóinak elbomlását a hő által is tanulmányozta s azt találta, hogy a gáz-nemű termények kénhydrogen és szénsavból a cseppfolyóak xanthogen olajból állnak; viszsamarad pedig kénfém és szényen. későbbi vizsgálatai szerint a xanthogenolaj: merkaptan. thialaether és valószínűleg thial olajból áll.

Couërbe 1840-ben ismét foglalkozott e tárggyal és azt találta, hogy a gázak kénhydrogen, szénsav, és xanthingázból, a cseppfolyóak szénkénege, merkaptan, xanthil és xanthurinből állnak a maradék pedig kénfém és szényen.

Sacc 1844-ben újból foglalkozott e vizsgálattal, és gázok közül szénéleget, kénhydrogent, cseppfolyók közül merkaptánt talált; míg a maradékban kalium kettős kéneget és szenet mutatott ki; néha a merkaptan mellett még szénkéneget is észlelt.

Ezen vizsgálatok, mint látható nem igen egyeznek meg. másrészt Zeise és Couërbe által több új test nevezetesen: thialolaj = $C_4 H_{12} S_2 O_6$ ¹⁾ xanthil = $C_4 H_{10} O_3$ ¹⁾ xanthurin = $C_8 H_{16} O_4 S$ ¹⁾ és xanthingáz = $C_2 O_2 H_2 S_2$ ¹⁾ fedeztetett fel állítólag.

Érdemesnek találtam egyrészt ezen testek existenciáját verificálni, másrészt pedig magát a vegyfolyamatot tanulmányozni.

Négy évvel ezelőtt Szathmáry Ákos úr kezdte meg az ide vonatkozó vizsgálatokat, és pedig a kaliumsó nyers lepárlási terményeit állítá elő nagyobb mennyiségben. Később Hankó Vilmos ur vette át a dolgot, kivel együttesen be is végeztük.

Rövid kivonatban álljon e helyen vizsgálatunk eredménye.

A xanthogensavas kalium és natrium lepárlási terményei.

A lepárlások mindig homok fürdőben eszközöltettek és igen egyenletesen mentek végbe. A lepárlási termények azonban kü-

¹⁾ régi képlet C_6 .